

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 31.

Lördagen den 1 Augusti

1874.

Utsigterna i Frankrike.

I det budskap som marskalk Mac Mahon för icke länge sedan afgaf till franska nationalförsamlingen, och hvars mera barska än artiga ordalag gifva till känna att den gamle krigaren i nödfall skall veta att med tjenliga medel häfda den sjuåriga besittning af makten om hvilken han försäkrades den 20 november förlidet år, erinrade han på det allvarsammaste om nödvändigheten att genom lagbundna institutioner tillförsäkra landet det lugn och den säkerhet som det så väl behöfver. Det länge undanskjutna författningsarbetet måste således företagas, sedan chefen för den verkställande makten förklarar sig ännu för konstitutionskomitén framlägga de punkter han anser företrädesvis böra komma i öfvervägande. Om icke församlingen vill gifva honom anledning att genom maktspråk upplösa henne, måste hon vara betänkt på att ändtligen antaga en konstitution; kommer den till stånd, blir det den *sextonde* sedan 1789.

Skall det lyckas denna gång att slutligt organisera republiken? Vi tvifla derpå, äfven om nationalförsamlingen mot all sannolikhet skulle blifva ense om grunderna på papperet. Det är ingen brist på personer i Frankrike som kunna redigera lagar, mästestycken af klarhet, fullständighet och systematisk följdriktighet; svårare är att finna någon som lyder dem. Vi skola längre ned tala något mer om den saken, men redan blotta pappersorganisationen faller sig icke så alldeles lätt, och det är i synnerhet två frågor som äro till-

räckliga att splittra en enighet större än den närvarande församlingens, nemligen frågan om en senat eller öfre kammare och sättet att utse republikens president.

Det är väl bekant att mr Thiers nyss före sitt fall var sysselsatt med förslag att bringa till stånd en sådan fördelning af den lagstiftande makten, och det är icke otroligt att detta förslag påskyndade katastrofen af den 24 maj, ty planen mottogs af den yttersta venstern med markerad ovilja, och man sade att denna besvärliga senat icke skulle tjena till något annat än att ständigt gå i vägen för den folkliga kammarens önskningsar — alldeles samma språk som bottenatsen af landtmannapartiet vid vår egen riksdag förer mot Första kammaren — så att ingen ting annat än en revolution skulle kunna afkasta den tyngd man vill lägga på folkets bröst. Sådana yttranden hördes ofta under den sista tiden af Thiers' styrelse, och de voro berättigade från deras sida som fälde dem. En folkförsamling finner det så lätt att i ett ögonblick då ångan är uppe skapa om hela samhället, och så försmädligt, när en annan delegation, som ser sakerna betänksammare och håller strängare på formerna, finner sig hindrad att vara med, antingen det gäller att till nya samhällsklasser utsträcka de politiska och medborgerliga befogenheterna eller att befria sig sjelfva från vissa skatter eller andra allmänna åligganden. Att bilda en senat eller högre kammare ingår äfven i den

Henric Billström

nu varande statschefens plan, och han har genom sina ministrar uttalat, huru nödvändig han anser en sådan institution. Män sådana som Gambetta, Barodet och medlemmarne af den yttersta venstern skola icke så lätt gå in på att lägga en del af den lagstiftande makten i händerna på en lagstiftande samling af *notables*, hvilka statschefen skulle efter de trettios förslag ega att utse till en tredjedel, vi kunna således redan här vänta en sammanstötning mellan partierna, när det blir fråga om att definitivt uppgöra en författning.

Men ännu långt svårare skall man hafva att komma öfver ens om sättet för utnämmande af republikens president. Vi veta alla hvilka väldiga skakningar hvart fjerde år vid presidentvalen ila genom hela det nordamerikanska statsförbundet, der folket är vant vid den fullständigaste själfstyrelse, och der lagstiftarne hade fulla sex år på sig att uppgöra författningen. Hvad skall det då blifva i Frankrike, der, trots det republikanska namnet, republikens chef alltid kommer att utöfva en förklädd konungamakt, så vida han en enda månad skall kunna stanna på sin plats, och der kärleken till makten samt täflan om dess företräden äro så starka? Ett folk såsom det franska kan under tryckningen af några hundra tusen bajonetter och skrämselför socialismens röda spöke lätt nog ena sig om att gifva sig en enväldsherre, men att år efter annat med lugn öfverläggning, och såsom en sak som faller af sig sjelf, votera om tillsättningen af ett embete, om hvilket mäktiga partichefer trängas, efter som detta embete innebär alla maktens förförelser, det är något annat än att utse en lordmayor eller välja ordförande i ett bolag.

Vi sätta icke ett ögonblick i fråga att presidentvalet skulle kunna läggas i händerna på lagstiftande församlingen; det kan gå an i Schweiz, der förbunds-presidenten icke är mycket annat än ordförande i en direktion, men icke i Frankrike, som fordrar af sin första embetsman allt annat än det anspråkslösa ordningssinnet, som väl leder andras öfverläggningar men för egen del vet att hålla sig i skuggan. Fransmannen fordrar i första rummet att den som är satt öfver honom skall regera så att det hörs och käns: makten i hans hand måste omgifvas med glans, buller, och om möjligt litet vapenbrak. Det duger knappast att Frankrikes statschef är en civil man, och om Mac Mahon bättre än

sin företrädare lyckats ingifva fransmännen respekt, kommer det utan tvifvel till en stor del af hans militära värdighet. I hans lefnadssätt och en monarks är det rätt ingen skilnad: han håller ett slags hof, och när han uppträder offentligt, sker det med stort ceremoniel. Under den korta tid som förflutit sedan hertigen af Broglie utträdde ur hans råd har hans ministère mottagit mer än ett misstroendevotum; vi skulle tro de gå till minst ett halft dussin, och de hafva flere gånger ingifvit sina afskedsansökningar, utan att marskalken bifallit dem. Han har deri handlat välbetänkt: en statschef som, lik en konstitutionel konung, lade handlingsskyldigheten och ansvaret på sina rådgifvare skulle icke länge undgå en störtskur af dessa epigramatiska qvickheter som i Frankrike äro farligare än de djerfvaste anfall i parlamentet. Stränghet, till och med förtryck, äro i detta land säkrare medel att bevara makten än undfallenhet och tillmötesgående. Inför en regering, säger en engelsk författare, som »dragoniserar» franska folket är dess lydnad nästan ovilkorlig; mot en styrelse som rådfrågar det, som sträfvar att behaga det och göra det till viljes, visar det en besynnerlig blandning af förakt och vrede; den förtrytelse hvarmed en sådan regering kastas åt sidan skulle icke kunna vara större mot en afgjord despot. Det största uppror deras historia känner gjorde de mot den mildaste och välvilligaste af sina konungar, och Napoleon III:s styrelse blef allt svagare i samma mon han blef mera liberal. Vi skola icke söka att här förklara denna besynnerliga företeelse; vi veta ganska väl att man vill ursäktade den dermed, att då folket allt för länge blifvit sviket i sina rättmätiga fordringar, kan man icke hålla det till baka, när det börjar känna sina krafter. Vi skulle vilja härfpå svara, att det folk som icke är mäktigt af återhåll när det känner sig i besittning af makten icke har något att fordra, men vi ämna icke inlåta oss på detta kapitel. Summan är den, att om Frankrike, i trots af sin nationalförsamlings oefferrättlighet och de oerhörda skandaler som dagligen förspörjas från Versailles, ändå åtnjuter ett visst lugn, som tillåter det fredliga arbetet att fortgå utan några svårare afbrott, så tillkommer förtjensten deraf den nu varande statschefen, som utan att vara något politiskt snille vet att Frankrike i första rummet behöfver en stark personlig styrelse.

Det är eget att samma nation som mest

bidrager till den politiska litteraturen, och ur hvilken otvifvelaktigt framgått vår tids största politiska författare, har så liten förmåga att bruka de verktyg som den har ett sådant mästerskap i att uppfinna. Det parlamentariska styrelsesättet, med dess lugna och tåliga pröfning af frågorna, tycks vara oförenligt med det hetsiga galliska blodet. Fransmännen äro mästare i talarekonst, men de kunna icke diskutera. En främling behöver icke hafva vistats länge bland dem för att finna, i hvilken otrolig grad de sakna förmågan att *höra*, hvilken konst utgör halfva öfverläggningen. Hvar och en vill tala sjelf utan att lyssna till någon annan, och dag efter dag dväljas folkets ombud i ett skräll och ett prat som hindrar talarne att förnimma sina egna röster. Det är, ehuru i en mindre skala, samma förhållande i det enskilda umgänget: den berömda franska samtalskonsten består långt mindre i att låta en tanke under fleres medverkan utvecklas till klarhet och fullständighet, än att afbryta hvarandra med korsande repliker, hvilka kunna kasta flyktiga blänkdagrar öfver ämnet men sällan bidraga att utreda det. Behaget af en fransk konversation ligger i den beundransvärda färdighet hvarmed skarpslipade, ofta giftiga vapen handteras, och den lika beundransvärda *bonhomie* hvarmed de som föra dem veta att i godt sällskap hindra dem att sära.

Vi vilja icke härmed påstå att icke glänsande föredrag höras, och höras med uppmärksamhet, i franska församlingar; det förefaller oss emellertid att de oratoriska förmågorna hade ett större fält i pairs- och deputeradekamrarna under monarkien än den nu varande kammaren i Versailles, dit man från Paris far för att höra spetsiga infall och personliga smädelser snarare än en parlamentarisk öfverläggning. Men hvad vi med säkerhet tro oss kunna säga är att kärleken för det offentliga invektivet är ett drag i franska folkets lynne, som genomgår hela dess historia, och att denna farliga benägenhet för ingen del aftagit. Mr Thiers sade en gång: »man älskar att hata och misskänna hvarandra, och att ömsesidigt kunna kalla hvarandra för skurkar.» Den stora hopen som står utanföre anser såsom en oafytterlig rätt att skymfa och häna sina ombud; man behöfver blott erinra sig huru den parisiska mobben misshandlade de tre församlingarna under den stora revolutionen, huru Lamartine och hans embetsbröder blefvo i sjelfva kam-

maren förföljde och nedskrikne såsom tyranner, samt huru medlemmarne af nationalregeringen den 31 oktober 1870 voro nära att blifva offer för pöbelns raseri. Under tider af politiska skakningar röjer sig i ett fall en förfärlig enighet, nemligen i att kasta sig öfver de offentliga män som uppträda med foglighet. Moderationens språk är ett tungomål som massorna icke förstå; under eggelsen af sina lidelser hata de ingen ting så mycket som sans och återhåll — de säga då att deras sak är förrädd och se sig om efter andra, som förmenas kunna med större kraft föra deras talan. Det värsta som kunde hända någon under skräckregeringen var att anklagas för ljumhet mot folkets sak; det var denna anklagelse som fälde girondisterne och till och med Danton, medan Robespierre och St. Just i Hebertisterne med rätta sågo sina farligaste rivaler om folkgunsten. Quinet anmärker i sin historia om franska revolutionen, med hvilken ryslig likgiltighet folket såg sina mest tillbedda chefers hufvud falla det ena efter det andra, i den men någon ny täflare om dess gunst uppstod, som öfverbjöd sina föregångare i ett tygellöst språk och våldsamma åtgärder.

Det är ett engelskt ordspråk att hårda ord icke krossa ben, och man skulle tro att menniskor som vid minsta anledning älska att kalla hvarandra förrädare och brottslingar skulle känna sitt hjerta lätt efter sådana urladdningar och vara lika snara till fred, sedan ordslagtingarna blifvit ärofullt levererade, som till att öppna fiendligheter, när de hade tillfälle att vinna bifallsrop och handklappingar. Men detta är icke förhållandet, och de fiendliga partierna lemna kammaren bitterare än de kommo; de glömma allt sådant hvari de öfverensstämma, och som skulle kunna föra dem till försoning, för att endast minnas de hätska och utmanande orden, som öfvertyga dem att deras motståndare äro större brottslingar och förrädare än någonsin förut. Huru behandlades icke mairerne i Paris, när de under kommunens första början instälde sig i lagstiftande församlingen, fullt beslutne att göra sitt yttersta för att åstadkomma försoning? Fienden hade allt jemt hufvudstaden i sitt våld; man tyckte att detta var ett ögonblick då fosterlandskärleken och känslan af personlig värdighet skulle hafva förmått folkets ombud att med åktning och välvilja mottaga hufvudstadens lagligen valda myndigheter, men flertalet af församlingen bemötte

dem med skrik, oqväden och hotande åtbörder. Det må vara att de båda ytterligheterna af det franska samhället här voro representerade, men den stora olyckan är att det icke fins några öfvergångselement för att fylla svealget mellan dem. I andra länder, till exempel i det Nordamerikanska statsförbundet, finnas nuanser af öfvertygelser i alla ämnen, som förmedla afstånden mellan ytterligheterna, liksom länkarne i en kedja. Hvilken mängd af religiösa sekter, från den strängaste puritanism till det ytterligaste fritänkeri, medan i Frankrike de argaste fritänkare stå ansigte mot ansigte med de oförsonligaste ultramon-taner. Så är det också i all ting annat, i ekonomiska och sociala frågor liksom i de politiska. De rika kapitalisterna i de stora fabriksstäderna, Lyon, St. Étienne, Lille och Roubaix, stå i de socialistiska arbetarebefolkningarnas ögon såsom skändliga blodsugare, med hvilka det icke gifves någon möjlighet till försoning, och omvänt.

Vi hafva härmed kommit in på den största svårigheten för en fast samhällsorganisation, bristen på öfvergångslänkar mellan de särskilda klasserna af medborgare. Mellan landsbyg-gens och städernas befolkning fins ingen ting gemensamt, och bonden, som nu mera eger det mesta af jorden och förvärfvat en icke ringa grad af välmåga, ser i städernas inne-vånare icke synnerligt annat än skadedjur. Mellan bourgeoisien och proletariatet är svealget ännu förfärligare, och den strid som öfver allt utkämpas mellan kapitalet och arbetet är i Frankrike drifven till den yttersta graden af förbittring. I de flesta andra europeiska länder råder åtminstone hos dessa båda klasser en öfvertygelse om nödvändigheten af förso-ning, de underhandla med hvarandra och synas lifvade af en allvarlig önskan att komma öfver ens. I Frankrike arbetar man icke på en sådan fredlig utgång, och knappast önskas det på allvar från någondera hållet. De tre förfärliga junidagarne 1848 lefva ännu i ett minne så lifligt att alla de följande årens fador icke förmått att utplåna det, och när välsinnade personer af medelklasserna kort före krigets utbrott försökte att åstadkomma en kompromiss, eller åtminstone en gemensam diskussion af den ekonomiska frågan, såsom den då kallades, blef svaret att de besegrade arbetarne icke ämnade inlåta sig på någon diskussion med sina bödlar utan bidade sin tid. Sedan kom kriget och den förödmju-kande freden, och slutligen kommunen. Då

var hämdens timme slagen för proletariatet, och en vildare strid uppstod mellan medbor-gare i samma fädernesland än den som knap-past var slutad med den yttre fienden. Vi behöfva icke påminna om det språk som för-des från båda sidor. De radikala ledarne läto öfver allt i Paris uppslå proklamationer, i hvilka ministrarne i Versailles utpekades såsom därer och nidningar: »regeringen», hette det, »har icke upphört att genom de skänd-ligaste medel arbeta på åstadkommandet af det fasansfullaste af alla brott, det borgerliga kriget: den har mot oss uppeggat våra bröder af armén, hvilka den låtit dö af köld på de öppna gatorna, och den har genom nattliga anfall försökt att beröfva oss våra kanoner, sedan vi hindrat deras utlemnande till preus-sarne». Om bourgeoisien sades det att den genom sin politiska oförmåga och sitt sedliga förfall var upphofvet till Frankrikes eländen, att den undanhöll proletariatet dess mänskliga rättigheter och endast arbetade på att förstöra frukterna af den stora ärofulla revolu-tionen. Thiers och hans ministrar blefvo dem icke svaret skyldige, de ordade vidt och bredt om de parisiska arbetarnes afskyvärda brott och uppmanade provinsernas innebyggare till att komma och tillintetgöra dem. Man skulle hafva trott att det åtminstone inom kom-munen fans någon sammanhållning mot den gemensamma inbördes fienden, men sådant var icke förhållandet: redan dess första samman-komst utmärkte sig genom våldsamma strider; alla talade på samma gång, säger ett ögon-vitne, medborgaren Eudes hotade att arrester-a medborgaren Alix, andra medborgare fordrade att andra medborgare, deras egna embets-bröder, skulle utdrivas, och längre fram un-gicks flertalet med allvarsamma tankar på att arrester-a minoriteten, en plan som nog hade blifvit satt i verket, om icke hela det bedröf-liga upptåget blifvit bragt till slut, hufvud-sakligen genom sina inbördes tvister.

Fransmannen är snar att gripa till svärdet; i det enskilda lifvet är duellen hans natur-liga utväg att hämnas hvad han anser för en förolämpning, och tvister mellan borgerliga partier slitas alldeles på samma sätt, genom inbördes blodbad. Den sista veckan i maj 1871 förökade med sina högar af lik och sina strömmar af blod det förfärliga hämd-kapital som de fallne junimännen 1848 len-nade i arf åt sina efterkommande, och hatets pligt tycks vara den enda religion som ar-betarne lära sina barn. Nyss efter kommu-

nens undergång berättade våra tidningar allt som oftast, huru mödrar förde sina späda barn till de fallna fädernas grafvar och der utkräde af dem fasansfulla löften att en gång straffa dem som kallades deras bödlar. Såsom exempel på det språk som ännu föres citera vi några rader af en fransk flygskrift, »Les Incendières» af Eugène Vermersch, som förlidet år utkom i London. »Det är säkert», säger författaren, »att proletariatet och bourgeoisie befinna sig till hvarandra på en oundviklig krigsfot, och att endera måste duka under i striden; det återstår att se, huru vida de trettiofem millionerna proletärer alltid skola hafva den undfallenheten att låta sig decimeras och uppätas af de tvåhundra tusen familjerna oduglingar. I alla händelser må de senare veta att mellan arbetarne och medelklassen kan det aldrig blifva någon uppriktig försoning.» I en annan skrift, kallad »La Dictature», uttalar sig författaren ännu tydligare. Liksom alla hans politiska trosförvänder anser han att republiken behöfver en diktator för att rödja väg för sig, och de pligter som äligga denne folkets målsman skildrar han i följande ordalag. »Dagen efter den dag då folkets sak vunnit seger skall diktatorn hafva att från samhällskroppen bortskära alla dem som af naturen äro fiender till den offentliga friheten, det vill säga dem hvilka genom sin födsel, sin rikedom, sin fanatism eller sina intriger äro benägne eller kunna få benägenhet att öfverändakasta sakernas nya ordning. Insurrektionens troppar skola vara tillräckliga för detta ändamål. Det är säkert att ingen uppriktig omvändelse kan väntas af adelsmän, prester, industriidkare och penningmenniskor samt folk af alla slag som plundra och utsuga de öfrige, ty såsom Danton sade, kunna endast de som höra till folket älska republiken. Derföre måste alla dessa försvinna; diktatorn måste samvetsgrant och skonslöst utrota alla som blefvo glömde eller skonade under de första dagarnes *jacquerie*. Det är ingen ting grymt eller orättvist i dessa ord: de äro endast konsekvenserna af oundvikliga lagar. Döda mig, eller jag skall döda dig, — sådan har länge varit lösen i detta oförsönliga krig klasserna emellan.» Och huru dessa fiendliga klasser skola skiljas, på hvilket schibboleth vännen skall igenkännas från fienden, derom underrättar oss ett utdrag ur en skrift, kallad »Liquidation sociale», citerad i ett brottmålsreferat för innevarande år från korrektionsdomstolen i Lyon. »Massacre

är den enda tanke som bör sysselsätta arbetaren, hvars intresse det är att en gång för alla befria sig från dessa skadedjur som lefva på hans bekostnad. Medlet att öfver allt och vid alla tillfällen upptäcka fienden är mycket lätt: hans händer förråda honom . . . utrotning (assasination) är det oundvikliga medel hvarmed vi måste börja. Det är uttryckligen förbjudet att spilla tid med att dömma de brottslige, proletärens blodiglar, de eviga upprorsmännen mot arbetet, — de äro för många. Blodsugaren fann för godt att sedan han dödat eller fångslat familjestödet låta dess medlemmar lefva eller förmäktas af hunger, men vi måste vara mänskligare. Låtom oss skona ingen. När ormen är död stinger han icke mer; starka sjukdomar fordra starka läkemedel.»

Det kan invändas att de uttryck vi anför endast äro ytterligheter, sådana man någon gång får höra både i England, i Tyskland, och till och med hos oss, när »slutliqviden» med samhället kommer på tal. Invändningen har sin giltighet, så vidt som ingen samhällsfred vore möjlig, om hela den arbetande befolkningen utan undantag lifvades af sådana tänkesätt, och hade en anförare som bragte dem till utbrott. Men fastän dessa tänkesätt icke för ögonblicket framträda i handling, finnas de icke dess mindre och afvakta endast det gynnande ögonblicket, något som bättre än allt annat bevisar huru beroende framsmännen äro af framstående personligheter; utan sådana kunna de ingen ting företaga. Den monarkiska grundsatsen är så djupt rotad i det franska samhället att den öfverlevat legitimitetens död och födes till nytt lif med hvarje ny revolution: folkets herradöme består i att fritt låta sig beherskas af en enväldsherre, endast med vilkor att han förer en lika sträng spira öfver alla de öfrige. Detta förklarar till någon del, om icke helt och hållet, den öfverraskande undergifvenhet hvarmed massorna böja sig under enväldsregementet. De veta med sig sin oförmåga att lösa de sociala frågorna; de fordra att någon skall göra det i deras ställe. I Ryssland och Preussen, der den monarkiska grundsatsen står fast som berg, är det regenterna som med Guds nåde genomföra de stora samhällsreformerna; i Frankrike utropar folket för hvarje särskildt fall en suverän, af hvilken det väntar allt, och underkastar sig hans vilja så länge det förmår beherska sin otålighet; sedan man sett att det paradiska

samhällstillståndet, som han skulle införa, låter vänta på sig, stöter man åter omkull sin afgud. Endast på detta sätt låter den enhällighet förklara sig hvarmed Louis Napoléon redan nitton dagar efter statsstrecket den 2 december 1851 utropades till republikens enväldsherre och icke fullt ett år derefter till kejsare. Vi vänta det inkastet att det i båda fallen var bönderna som gäfvö utslaget, emedan de i honom sågo upprätthållaren af eganderätten; det kan då vara af intresse att erinra sig resultatet af folkomröstningen i sjelfva Seinedepartementet. Den 21 december 1851 föllo i denna brännpunkt för det franska arbetarelifvet för honom något öfver 196,000 röster, och den 21 november följande året, då kejsardömet utropades, 208,658 röster, således 28,000 mer än den pluralitet som i april 1873 för Barodet öppnade tillträdet till nationalförsamlingen.

Hvad bevisar detta, om icke att sjelfva socialisterne i Louis Napoleon sågo sin messias? Under sådana omständigheter förlät man honom lätt något litet blodsutgjutelse, hvarvid man i Frankrike är så väl van, och öfver hvilken hopen lätt tröstar sig med den tanken, att om flertalet af de fallne tillhör deras egna leder, så måste aristokratien och bourgeoisiein äfven släppa till talrika offer. Napoleon III, liksom hans farbroder, grundade från början sitt välde på de stora massornas understöd, och ingen vet hvilken gräns den förre skulle hafva satt för sina sociala reformer; åtminstone voro hans s. k. napoleoniska idéer i det fallet temligen vidtgående. Olyckan är att när en ny herskare kommer till makten, måste han göra om allt ända in till början, emedan revolutionen bortspolat sjelfva grundstenarne för samhället, och ett politiskt maskineri måste, sedan det gamla blifvit förstördt, så godt ske kan bringas till stånd, för att utföra de löpande göromålen. Det är ett gammalt ordspråk att folkens karakterer i första rummet bestämmas af deras fel; det är trögheten hos de germaniska nationerna som gjort det parlamentariska styrelsesättet möjligt, och lifligheten i det galliska lynnet som utesluter den tålmodspröfvande öfverläggningen. I länder med germanisk befolkning kunna dynastier öfverändakastas utan att samhällsinrättningen öfverändakastas, och sjelfstyrelsens djupt rotade vanor göra att det hela ändå går sin gång. I Frankrike bortspolades under monarkien dessa helsosamma vanor, och revolutionen hvarken ville eller kunde återställa dem; tvärt om dref

den centralisationen till dess yttersta spets och öfverlemnade dermed hela folket såsom ett viljelöst ting i händerna på den som förstod att med djurf hand gripa tyglarne. Dock blott för ett ögonblick, ty det dröjer icke länge, innan hopen som står utanföre och väntar på det tusenåriga rikets ankomst blir otålig öfver att det låter vänta på sig. Det nästa steget är då att djurfva demagoger uppstiga, som förklara att de som sitta vid makten endast äro förrädare och intrigmakare, som bedraga folket och blott hafva tankar för sina egna sjelfviska planer. När det suveräna folket, som ensamt är i besittning af all vishet och all dygd, börjar antaga en hotande uppsyn, är tillförsigten hos dess ledare rubbad, och modet börjar vackla. Redan 1856, då det andra kejsardömet stod på höjden af sin glans, hafva tillförlitliga personer försäkrat att de som då sutto vid makten oroligt frågade sig huru länge allt detta kunde räcka, och man såg äfven kort derefter, huru kejsaren blef allt obeslutsammare och slappare i sina handlingar.

När en styrelse inträder i vankelmodets period, då är dess tid utlupen. Alla andra synder kan fransmannen förlåta hos en regent men icke denna. Han kan öfverse med trolöshet, kränkningar af den personliga friheten och eganderätten, med årslänga lidanden för hela folket, i synnerhet om de bragt någon ära eller något sken af ära åt nationen, men den regent som visar undfallenhet, aans prestige är obevekligen till ända. Saken är icke oförklarlig; hvarje förtryck som utöfvas upifrån drabbar något intresse, hvilket i sin ordning utöfvar förtryck mot några personer eller samhällsklasser. En partihöfding som skickas i landsflykt är färdig att för sin ärgirighet uppoffra så många som helst af sina medborgare, och med en tidning som indragits förhåller det sig på alldeles enahanda sätt: det är idel småtyraner, som hota att växa den stora massan öfver hufvudet, och massan jublar när stortyrannen stäcker deras växt. Af de tre ord som utgöra den första republikens valspråk, hvilka hvarje ny republikansk styrelse skyndar att låta inskrifva på de offentliga byggnaderna, Frihet, Jemlikhet, Bröderlighet, är endast det mellersta en sanning. Friheten frågar man icke mycket efter, så snart den skall delas af andra, och hvad angår känslan för bröderlighet, så lemna de evinnerliga gatstriderna derom tillräcklig upplysning. Men jemlikheten har varit och

är ännu allt jemt franska folkets verkliga gudom, och hvarje fransman af snille blir varm när detta ord halkar öfver hans läppar. Så faller Michelet i extas öfver denna kärlek till jennlikheten, hvilken han betraktar såsom sitt folks utmärkande kännetecken bland all jordens nationer, och han vet ingen värre förebråelse att göra engelsmännen än deras aristokratiska hjertas hårdhet, som icke känner någon längtan efter allmän medborgerlig likställighet. Vi kunna spåra ursprunget till denna lidelse i de förhatliga privilegier med hvilka den gamla franska monarkien omgaf klasser, korporationer och enskilde, och som särade folkets själfkänsla i dess djupaste rot. Vi sade att denna passion härledde sig från monarkien: den gamla konungamakten sådde säden, men revolutionen vattnade grodden med aristokraternas och andra privilegierade personers blod. Afskyn för allt hvad som höjer sig öfver folkets hufvud är så stor att det kan böja sig för en jette, med det vilkor att han hindrar någon enskild att höja sig öfver de öfrige. Hebert's yttrande är bekant: klockstaplar strida mot jennlikhetens grundsats; jag yrkar på deras nedrivande.» Satsen är så grotesk att vi med godt samvete kunna skratta derät, men något värre var det när St. Just efter girondisternas fall inför konventet förklarade: »Ingen man har rätt att i eder åsyn vara dygdig eller namnkunnig; ett fritt folk och en nationel församling äro icke gjorda att beundra någon, men här (i fråga om girondisterna) har revolutionen skapat ett patriciat af rykte» o. s. v. Vi se huru den naturliga förtrytelsen öfver en godtyckligt och utan egna förtjenster förlänt öfverlägsenhet öfvergått till ett blindt hat mot all öfverlägsenhet, till och med när den är förlänad af sjelfva naturen och fått sitt insegel af de dyrbaraste tjänster mot fäderneslandet.

Mot denna afsky för sociala skilnader tycks begäret efter utmärkelser stå i öppen strid. Ingenstädes fins en sådan barnslig åtrå efter ordnar som hos fransmännen, och den som är lycklig nog att kunna sätta en röd bandstump i sitt knapphål underlåter det icke utan anbringar det till och med på sjelfva öfverkläderna. Detta raseri för distinktionstecken grundlägges genom uppfostran, med dess ständiga täflingar, pris och skriftliga eller muntliga examensvitsord, och man kan utan öfverdrift säga att den taperhet fransmännen utveckla i fält till en stor del ingifves af hoppet om hederslegionen eller officersgraden. Na-

poleon I visste hvad han gjorde när han inrättade den förra och stälde den såsom ett tillgängligt mål för hvarje soldats äregirighet.

Vi hafva betraktat några af de drag i det franska folklynnet som lägga svårigheter i vägen för upprättandet af hvilket statsskick som helst, men i synnerhet republiken. Så mycket är säkert att den statsform som skall kunna tillfredsställa fransmän måste vara något eget och alldeles olika allt hvad som finnes i den öfriga världen. Sådana värf som fordra rådslag och öfverläggning, hvartill många skola medverka, passa icke för dem, men den som förstår att elda deras hänförelse kan förmå dem till uppoffring af allt hvad som är en menniska mest dyrbart. De hafva lysande militäriska fallenheter, och de föreställa sig gerna, att sedan menskligheten blifvit ett folk af bröder, tillkommer det Frankrike ensamt att föra svärdet, för att hålla polis öfver alla de öfriga. De tvifla icke om sin rättskänsla: *ce n'est pas juste, ce n'est pas français*, är ett älsklingsuttryck, som betecknar att sjelfva billigheten är en nationel egenskap, och att om gudinnan Themis talar något menskligt språk, måste det vara det franska. Historien lär oss att de i sitt uppträdande mot andra folk icke alltid haft samma begrepp med dessa om hvad rättvisan är, och att nationalfåfången nog mycket blandat sig i spelet, men detta beror utan tvifvel på en missledd tankeriktning, och en väl ordnad folkuppfostran skulle lätt kunna väcka till lif den ridderlighet i tanke och handling för hvilken de uppfostrade klasserna i det gamla Frankrike voro så berömda.

Om det är sant att hvarje nation har sin särskilda bestämmelse, för hvars uppnående den särskildt blifvit utrustad med egenskaper, vare sig i godt eller ondt, så måste detta specifikt franska mål vara något utomordentligt högt, ty ett folk som af naturen är så rikt begåfvadt, och som under snart århundrade politiskt taladt arbetat på att förstöra sig sjelft utan att lyckas, kan ännu icke hafva utspelt sin rol på världsteatern. Väl säges det af öfvermodiga germaner, att de latinska racerna äro uteslagna och behöfva nytt blod för att kunna räddas, men motsatsen bevisas bäst af Frankrikes exempellösa förmåga att bära olyckor; i sjelfva verket utvecklar detta folk under motgången sina bästa krafter. Hvad de behöfva för att å nyo sammansmälta till en nation med politisk enhet, vore ett mål så klart att alla kunde inse det, och så hög

att det förmådde bringa partierna till undergifvenhet. Sedan korstågens tid är förbi, och inga saracener mera finnas att utdriva ur Europa, se vi icke något annat sådant tänkbart mål för den nationella hänförelsen än hämd på Tyskland för förlusten af Elsas och Lóthringen. Dertill är icke nödvändigt att det inom de närmaste åren måste komma till ett krigiskt utbrott, men knappast skall någon regering vinna deras förtroende som icke riktar alla sina bemödanden på att väcka till lif de krafter som fordras för att återgifva Frankrike dess förlorade prestige, för att begagna ett af deras egna älsklingsuttryck. Svärdet löser icke sociala frågor sådana som kapitalets och arbetets inbördes ställning, men om folket tror att något förestår, som fordrar en uppriktig sammanslutning af alla klasser, så kan den inbördes striden uppskjutas, och under tiden utplånas den bitterhet som nu gäser i sinnena. Endast med blicken riktad på ett sådant ögonmärke skola massorna åter lära lydnad för den myndighet af hvilken de hoppas en gång blifva förda till seger. Det är en gammal erfarenhet att disciplinen icke räcker längre för hvarje gång än till dess att slaget blifvit vunnit, men efter hvarje ny strid skall det uppställas ett högre mål, som skall fördröja utbrottet af de inhemska tvisterna. Aldrig lära dock fransmännen vänja sig att ärligen utse sina styresmän med det affärsmessiga lugn hvarmed Londons aldermen välja sin lordmayor, och den som skall träda i spetsen för det franska samhället måste lyftas dit af folkets entusiasm. Detta är betydelsen af den allmänna omröstningen, som endast kan upprepa sitt ja på en redan löst fråga, men icke sjelf lösa någon. Att nu mer försöka inskränka denna rättighet vore det samma som att uppdämma en ström, med visshet att den dagen derpå skulle rycka alla dammarne med sig. Det försöktes under den sista republiken, och följden är bekant. Vi antaga således att *le suffrage universel* måste ega bestånd men inskränkas till sin rätta befogenhet, att gifva sanktion åt ett förhållande som framgått ur sakernas egen nödvändighet. Man kan icke med någon utsigt på ett förnuftigt svar fråga tio millioner människor, hvilken regeringsform majoriteten behagar utse, med skyldighet för minoriteten att laglydigt efterleva den, när knappast ett hundratal personer inom nationalförsamlingen är fullkomligt ense om en konservativ republik i herrar Thiers' och Dufaure's mening,

eller en radikal republik efter Gambetta's och Barodet's recept, för att icke tala om den röda republik som har sina representanter utom Versaillesförsamlingens väggar, och för hvilka både Gambetta och Barodet endast äro förklädda *aristos*. Under sådana omständigheter synes oss blott ett enda regeringssätt hafva några verkliga utsigter för sig, det s. k. demokratiska kejsardömet. Bonapartisterne äro en mäktig flock; man skulle kunna kalla dem ett bolag, ty de förbindas af gemensamma intressen, de hafva till sitt förfogande både kunskaper och kapital, och säga hvad man vill om det andra kejsardömet statsmän, så voro de i affärsskicklighet långt öfverlägsne männen af Ludvig Filips skola. Det är många saker som tala för den fjerdte Napoleon, vore hans egen personlighet äfven aldrig så obetydlig: de som ega något hoppas af kejsardömet trygghet för sin besittning, och de som ingen ting ega torde nog af Louis Napoléon's son vänta »arbetets organisation», ty af hvem eljest skulle de vänta den? Säkert icke af sina egna chefer, om hvilkas vilja och förmåga, så snart det går öfver det negativa motståndet, de hafva en ständigt förnyad erfarenhet. Men det viktigaste är armén, och denna är otvivelaktigt för det napoleoniska namnet, utan mycket afseende på hvilken som för tillfället representerar det. Och i Frankrike är armén allt. Vi tro icke att den äldrige hertigen af Magenta kan misstänkas för bonapartistiska planer: han är en enkel, rättfram krigare, och tillräckligt god fransman för att icke godvilligt släppa den enorma makt som en gång blifvit lagd i hans händer. Utan tvifvel är septennatet det lyckligaste som kunde hända Frankrike; sju års trygghet mot samhällsomstörtningar, om också endast hvilande på bajonettspetsar, är en gäfv af outhärligt värde för ett land hvars partier eljest skulle sönderslita hvarandra. Men hvad blir det sedan de sju åren äro utlupna, eller i morgon dag, om han då faller ifrån? Den frågan tro vi icke att någon nu lefvande menniska kan besvara.

P. S. Sedan detta var skrifvet och för tryckning uppsatt har underrättelse ingått att Malevilles förslag om nationalförsamlingens upplösning blifvit förkastadt med den knappa majoriteten af 32 röster. Ett stillestånd har alltså vunnits, men föga torde man kunna hoppas någon längre varaktighet deraf.

Litteratur.

Om språk och nationalitet af Esaias Tegnér (Svensk Tidskrift för Litteratur, Politik och Ekonomi för 1874 h. 2).
Tysk eller nordisk svenska? af Viktor Rydberg (Svensk Tidskrift 1873 h. 6).

Den första af dessa uppsatser är en utförligare bearbetning af några punkter i de föredrag som hr Tegnér i slutet af förlidet år höll på uppdrag af Stockholms Högskoleförenings styrelse. Man märkte redan då, att de åsikter om språkets ursprung, dess förhållande till nationaliteten och grundsatserna för dess utbildning som då framställes — vi kunna nästan säga för första gången i vårt fädernesland — väckte bestörtning på somliga håll och kottoriovilja på andra: en daglig tidning, berömd för sina stora ansatser, som aldrig komma till utförande, tog till ordet och förklarade sig fullt besluten att ofördröjligen göra de nya läroorna till föremål för en sträng granskning, på hvilken man naturligtvis ännu väntar, och en lärare vid ett af statens läroverk skall hafva på det allvarligaste varnat sina lärjungar för de nya kätterierna. Det har derföre varit oss välkommet att hr Tegnér i en fullständigare form gifvit offentlighet åt sin uppfattning af språkets väsende i några af dess viktigare förhållanden till människorna och samhället; saken har derigenom kunnat blifva föremål för offentlig debatt.

Vi fästa oss i första rummet vid tankarne om språkets uppkomst, och vi skulle hafva önskat att äfven denna punkt blifvit behandlad med någon större utförlighet än som skett. Så mycket är dock klart, att förf. fullkomligt brutit med den gamla idealistiska uppfattningen, enligt hvilket språket skulle vara en fullfärdig gåfva ofvanifrån, så att icke blott sjelfva namnen eller rötterna blifvit från himlen dikterade för människoslägtet, utan äfven böjningar och ändelser, lagarne för satsfogning, ordbildning, tonvigt o. s. v. från början voro ett gudomligt diktamen. Max Müller, en man som djupare än de flesta af sina samtida inträngt i språkets väsende, har låtit det vara sig särdeles angeläget att bevara den häfdvunna föreställningen om språkets öfvernaturliga uppkomst, vare sig derföre att han sjelf, uppfostrad i nyschellingianska idéer, fruktat att människans värde skulle nedsättas genom antagandet att språ-

ket är människans eget verk, eller att han velat undvika att stöta de högkyrkliga och högkonservativa kretsarne i England, med hvilka han under loppet af sin långa vistelse i detta land fått allt flere beröringspunkter. I sina berömda föreläsningar öfver språkvetenskapen i Polytechnic Institution gjorde han sig mer än billigt lustig öfver hvad han kallade *wow-wow-* och *pooh-pooh-* teorierna, enligt hvilka man sökt förklara språkljudens upphof, dels såsom en härmning af djurens läten, dels såsom ett instinktligt uttryck af vissa sinnesrörelser; men då han sjelf skulle gifva sin förklaring, insvepte han sig i ett orakelspråk: hvarje ting gifver, när det vidröres, en klang ifrån sig, så äfven människan, när hon beröres af en föreställning eller ett sinnesintryck. Tanken kan vara poetisk nog, och det fins onekligen förhållanden under hvilka människosjälens, osjelfständigt och omedvetet som i en dröm, lik eolsharpan låter händelser eller personer så att säga locka toner ur sina strängar, men dessa passiva tillstånd äro sällsynta undantag från regeln, och hade ej människorna medvetet och kraftigt gripit sig an för att åstadkomma utvägar att meddela hvarandra sina tankar, skulle språket, långt ifrån att vara ett villigt och böjligt verktyg för att uttrycka allt hvad som inom och utom oss föregår, endast vara en knapphändig skala af några få otydliga naturtoner. Också fick Max Müllers förklaring snart vedernamnet *dingdong-* teorien, ett spenamn, på en gång mera uttömmande och mera förkrossande än någon vetenskaplig kritik.

Till språkets källa kan hvarken den filosofiska eller den historiska forskningen hoppas framtränga; det finnes inga urkunder som berättat oss, huru de ord och former uppkommit hvilka för den jemförande språkforskarens iakttagelse skymta vid den yttersta randen af synkretsen. Det kan också göra oss det samma, och det har för oss nästan större intresse att jemföra de olika sätt på hvilka kunskapstörstande, tänkande och fantiserande människor bemödat sig att förklara språkets skapelseakt. Ännu i nyaste tider var den föreställningen allmän hos de lärde, att språket i sin brodd låg slumrande i människosjälens, på samma sätt som tännder, här och skägg uti embryot; man trodde

på tillvaron af ett urspråk, som af sig sjelf skulle framkomma med talförmågan hos barnet, så vida det afstängdes från beröring med sina likar, och för våra fromma, bibel-troende förfäder fans det intet tvifvel att ju detta ursprungstungomål var hebreiskan, det språk som Gud talade med de första människorna i paradiset, och som af judarne räddades vid den babyloniska förbistringen. Det fins intet språk inneboende i människan, och ett barn som uppväxer utan att höra ett språk talas omkring sig lär sig icke heller att tala något. Moses, eller den som under hans namn gaf den sista skriftliga affattningen af I Mosebok, var ingen synnerlig språkforskare, då han omtalar huru Herren genom tungomålens förbistring hindrade människoslägtets ogudaktiga tilltag att till föreningspunkt på jorden bygga sig en gemensam stad: »Och så skingrade Herren dem dädan i alla land, så att de återvände för att bygga staden; derföre kallades hans namn Babel, ty att Herren der förbistrade alla lands tungomål och Herren spridde dem dädan ut i alla land (I Mos. XI k. 9, 10 vers). Ordet *Babel* betyder icke och kan icke betyda något annat än »Guds port».

Nej, det är icke mera nedsättande för människan och hennes gudomliga härstamning att hafva upfunnit och småningom fullkomnat språket än att hafva upfunnit och utbildat skrifkonsten, hvarigenom språket först fullständigt uppfyller sin bestämelse. »Språket,» säger hr Tegnér, »är i grunden intet annat än en öfverenskommelse, och dess egenhet att alltid förutsätta ett flertal af subjekt är följaktligen en naturlig sak.» Huru denna öfverenskommelse från början blifvit inledd, derom skola vi aldrig kunna erfara något bestämdt, men vi kunna väl ana det: en tillfällighet, eller en omedveten orsak, såsom en ljudlighet, ett omedelbart uttryck af smärta eller glädje o. s. v., har från början bestämt en individ att med det ena eller andra ljudet beteckna en ny företeelse eller föreställning; hans närmaste omgifning har förstått det, och mer behöfdes icke till att en gång för alla gifva ordet burskap. På samma sätt går det till ännu i dag, då skalden, vetenskapsmannen eller tänkaren präglar nya uttryck för nya föreställningar. Man kan på dagen angifva födelsedatum för en mängd sådana ord: hr Tegnér erinrar att ordet *nationalité* första gången upptogs i Franska akademien ord-

bok 1835, liksom ordet *kosmopolit* första gången uttalades af den grekiska filosofen Diogenes. Det är sant att härvid förekommer en anmärkningsvärd skilnad deruti att sådana termer, konstord, hvilkas ursprungsdatum vi kunna angifva, icke äro nyskapade utan bildade af redan förefintliga grundämnen, hvaremot sjelfva ljudelementen eller rötterna i språkets början måste frambringas af intet. Huru dessa rötter uppkommit, eller hvad som bestämt valet af vissa ljudföreningar för att uttrycka vissa föreställningar, är oss lika dunkelt som sättet hvarpå det första statsamhället bildades af några få familjer. Öfverenskommelsen skedde på båda områdena i tysthet och föll liksom af sig sjelf, men den var icke mindre verklig för det, ej heller sjelfva saken mindre vördnadsvärd och helig, fastän den icke är något för sig sjelft bestående utan endast en yttring af mensklighetens egen verksamhet. Språket, liksom staten, är följaktligen något konventionellt, dess första, enkla och torftiga grundlinier voro ett verk af alla de då deri intresserade parternas tysta samtycke, och på samma sätt går det till ännu i dag med hvarje nytt ord, hvarje ny samhällsform, som den stegrade utvecklingen kräfver. Öfverenskommelsen fortgår allt jemt, medan hvarje ny individ af släktet så att säga födes in i det från uråldriga tider öfverenskomna språket och samhället, hvars grundformer, ärfta från förfäderna, senare släkten väl kunna utbilda, rikta och försköna men icke upphäfva eller förändra. Intet inom språket, säger hr Tegnér, är rätt i och för sig betraktadt, utan endast rätt inom en viss krets; inom denna förmår ingen ensam något deremot, men alla förmå allt. »Häruti liknar språket folkseden och modet. Ja, i sjelfva verket är ett språk icke annat än ett visst, inom en viss krets rådande mod. Om detta mod är aldrig så orimligt, så är det dock språklag, för så vidt det är gällande. Det finnes ingen auktoritet öfver det att vädja till. Så till vida kan man säga derom: *Vox populi, vox dei.*»

Denna sista sats kan synas något hård, t. o. m. krass, i fall man skulle taga den allt för mycket efter orden. På det sättet skulle helt och hållet nya språk kunna uppkomma, t. ex. af brottslingar inom en förbrytarekoloni bildas ett tjufspråk, obegripligt för alla andra än medlemmarne af samfundet, eller af den förnäma världen en särskild munart eller *jargon*, uteslutande afsedd för

deras tankeutbyten. Båda delarne hafva varit försökta, men det fins lyckligtvis andra krafter, som tillbakavisa och tillintetgöra sådana separationsplaner, lätjan att göra på nytt ett arbete som redan är i sina väsentligaste delar gjordt, oförmågan att äfven för den mest afslutna krets utestänga allmänne föreställningar och inflytelser o. s. v. För menniskor af ringa bildning och föga uppöfvade förståndsformögenheter, hvilka i det dagliga lifvet icke behöfva mer än några få hundratal af ord, kunde det vara tänkbart att uppgöra ett helt och hållet nytt språk, men ingen lefver länge i ett sådant barndomstillstånd, och när ordlistan uppgår till flere tusental, såsom för den bildade menniskan i våra dagars samhällen, blifver arbetet öfverväldigande. Det oaktadt har saken verkligen varit försökt: en lärd engelsk biskop i slutet af 1600-talet satte sig ned och uppgjorde förslag till ett universalspråk, som han utarbetade i dess minsta detaljer, både fyndigt och praktiskt, men ehuru nyttigt det kunde vara för menniskoslägtets odling, om alla förstode hvarandra utan behof af att lära främmande språk, så skulle arbetet för den generation hvilken behöfde på nytt inlära det blifva allt för stort, och oändligt mycket större än den fördel som skulle vinnas. Det ofullkomligaste af alla de språk som finnas är ojemförligt öfverlägset det fullkomligaste språk som kan uttänkas samt med sina rötter går till baka genom årtusenden och med sina grenar omslingrar millioner, för att icke tala om den poetiska skönheten, som är ett verk af tiden. Menniskor kunna säga hvarandra stora och viktiga saker i siffror eller algebraiska tecken, men intrycket af detta språk — ty ett språk är det i alla fall — är blott en skugga i jämförelse med intrycket af de ärfda språkljudens klang, som utgöra modersmålet.

Vi komma på denna väg till sammanhanget mellan språket och nationaliteten; det förra *kan* vara bundet vid den senare, såsom hvarje annan gemensamhet i lynne och seder, i sättet att uppfatta och betrakta lifvet och dess företeelser, och språket är då ett ytterligare föreningsband till de många andra, hvilka sammanknyta en grupp af menniskor till hvad vi kalla en nationalitet. Men i och för sig sjelft är språket icke det väsentliga för nationaliteten, och vissa af våra dagars politiska händelser visa, hvilken missriktning i hela samhället uppkommer, när man vill göra språket till den enda eller

högsta regeln för politisk sammanhållighet. Statsenheten grundar sig långt mindre derpå att alla samhällets medlemmar tala samma språk än på gemensamheten i öden, framgångar, och icke minst i olyckor. Man har sett, med hvilken seghet den gamla österrikiska monarkien under de svåraste politiska skakningar hängt till samman, trots olikheterna i språk och andra stamegenheter. På samma sätt är det med Schweiz, i hvars förbunds församling officiellt talas tre särskilda språk, och Belgien, der vlamiskan nyss tilltvungit sig erkännande såsom offentligt språk. På samma sätt kunna folk som tala samma eller i det närmaste samma språk känna sig tillhöra främmande nationaliteter: de fransktalande belgierna äro lika goda patrioter som någonsin vlamändarne, och tessinarnarne hafva säkert icke den minsta åtrå att införlifvas med det stora italienska konungariket.

Det starkaste exemplet på möjligheten af fullt särskilda nationaliteter under samma språk är förhållandet med England och Nordamerika, och man kan utan öfverdrift säga, att det mellan båda dessa nationaliteter fins samma skilnad som mellan den engelska och den tyska. Hr Tegnér har utan tvifvel rätt, då han säger att de i engelska ordböcker nu mera ofta särskildt upptagna s. k. amerikanismerna äro allt för obetydliga afvikelser från det gemensamma språket för att kunna anses annorlunda än såsom lokala egenheter, och öfver hufvud uttrycker sig hvarje väl uppfostrad person på båda sidor om Atlanten i den vanliga sammanlefnaden på alldeles enahanda sätt. En annan fråga är emellertid, om icke trots ordens och satsfögnings likhet finnes i literaturen något för hvardera folket särskiljande och karakteristiskt; svårligen kan man läsa många sidor i en bok af en amerikansk författare, utan att återfinna spår af en annan tankeriktning eller verldsåskådning än den som råder i det gamla moderlandet. Sådant är äfven förhållandet med den fransk-schweiziska literaturen: författarne i Pays de Vaud tala och skriva den renaste franska, utan att man ändå kan misstaga sig derpå att de icke äro fransmän. I ännu högre grad är det händelsen med de norska författare som begagna det danska skriftspråket, att man känner en helt annan luft, luften från fjell och barrskog, från djupa fjordar och forssande floder, blåsa genom snart sagdt hvarje rad

af deras arbeten. Huru långt denna nya och lifskraftiga nationalriktning i Norges literatur kan komma att ombildande inverka äfven på dess danska bokspråk, är ännu omöjligt att förutsäga. Vi tro icke på framgången af målsträfvarnes bemödanden att upphöja »Maalet» till litterärt språk och dermed undantränga danskan. Föga vore dermed vunnet, äfven om det lyckades, men det skall sannolikt icke lyckas, ty sträfvet går allt för mycket emot tidens anda att utsträcka den andliga odlingens gemensamhet till allt större områden. Men under den nyvaknade andliga rörligheten hos vårt brödrafolk uppkomma ständigt nya föreställningar och tankevändningar, som fördrå sina särskilda uttryck, och man kan tänka sig att på detta sätt två litteraturer kunna antaga sina särskilda lynnen, ehuru de begagna samma ordförråd, ungefär som två länders målarekolor skarpt skilja sig från hvarandra, ehuru båda använda alldeles samma färger.

Äsigtet om språkets uppkomst såsom något öfvernaturligt har icke varit utan inflytande på uppfostran och valet af undervisningsämnen: i teorien om de s. k. klassiska språkens företräde såsom skolspråk ingår icke så litet af denna föreställning. Låtom oss se hvad grund den kan hafva, om den pröfvas efter den uppfattning som är hr Tegnér's, och som — vi kunna tillägga det — är den moderna språkvetenskapens. Vi lägga så mycken vikt som någon derpå att det alltid inom hvarje samhälle må finnas en minoritet med god och grundlig klassisk bildning, och de som kunna egna en större del af sin ungdom åt allmänt bildande studier göra enligt vår tanke ganska väl i att studera de gamla litteraturerna och språken. Men att hvarken latinets eller grekiskans i och för sig sjelfva tillhöra något adelsstånd bland språken, som skulle utmärka sig genom någon högre ande eller större formernas skönhet, torde nu mera vara temligen oomtvistadt: hvarken rikedomerna på grammatiska ändelser eller den symmetriska anordningen af satsen ger dessa språk någon särskild förträfflighet såsom medel för uttryckandet af tankar, och latinets har i saknaden af artikel en otymplighet öfver hvilken våra dagars människor måste förvåna sig. Att undervisningen i dessa båda språk, om den sker med urskilning, kan vara en lika god gymnastik för tanken som någon annan undervisning, och till och med bättre,

i den mån som de länge varit använda för pedagogiska ändamål, hvarigenom en mängd läroböcker och anvisningar blifvit särskildt för denna undervisning utarbetade, lärer väl ingen bestrida. Att deremot, såsom man ej sällan hör upprepas, sjelfva kasus- och verbaländelserna skulle hafva något saliggörande i sig, torde väl höra till det slag af vidskepelse som det är tid att lägga till handlingarna.

Man indelar såsom bekant språken i flekterade, der de närmare omständigheternas beteckning, såsom kasus, antal, kön, tiderna för en omtalad handling o. s. v. uttryckas genom modifikationer i sjelfva stamordet, agglutinerade, i hvilka böjningsändelsernas förändring utföres af ord med sjelfständig betydelse, hvilka utan annan ändring fasthängas eller liksom sammanlimmas med hufvudordet, och monosyllabiska eller enstafviga, som icke hafva någondera bland dessa hjälpmedel att uttrycka relationer, utan hos hvilka de sjelfständiga och oböjliga orden förändra sin betydelse efter den ordning hvori de följa på hvarandra eller den tonvigt hvarmed de uttalas. Till den första klassen höra alla de indoeuropeiska språken, de nyare dock i ringare grad än de äldre, och ett af de förra, engelskan, har till och med afnött sina ändelser till den grad att det i enstafvighet, grammatisk fattigdom och meningens beroende af ordningen mellan orden ganska mycket närmar sig till kinesiskan. I hvilken riktning går nu vanligen språkutvecklingen, från enstafvigheten till flexionen eller tvärt om? Frågan är icke lätt att besvara, och sannolikt är ej heller proceduren öfver allt den samma, så att man t. ex. i fråga om kinesiskan icke lätt kan afgöra om den är en söndersmulning af ett flerstafvigt flekteradt språk, ungefär som kiselstenarne på en hafstrand, hvilka under vågornas ständiga squalp afnött sina ursprungliga former, eller ett aggregat af lösa stycken, som ännu icke blifvit sammanältade till flerstafvighet och flexion. Så mycket synes vara troligt att agglutinationen är en öfvergångsform, som icke har utsigt till ett högre sjelfständigt bestånd, redan därför att den är så svårhanterlig och opraktisk, ty till slut bestämmes språkets värde, liksom alla andra tings, efter lättheten att bruka det. Vi hafva i sextonhundratalets boksvenska ett försök till agglutination, som ännu bibehåller sig här och der i allmogespråk, i det att man hängde

stympade pronominalord vid verber, såsom *tå'n säg'na*, taga honom, säg henne, m. fl. För de språkforskare som i likhet med Max Müller hoppas att vetenskapen skall i en framtid kunna ådagalägga alla språks härstamning från en gemensam rot är det naturligt att antaga en likformig utveckling, vare sig i den ena eller den andra riktningen; de personer deremot som icke smickra sig med sådana utsigter kunna gerna låta sig nöjas med den föreställningen att den ena eller andra språkformen omedelbart beror af nationallynnet. Den bildade greken kunde icke kläda sina tankar i annat än sammansatta och utsökt städade perioder, hvartill behöfdes en mängd flexionsändelser, hvaremot den fornromerska slafven slarfvade sig fram, såsom man ser hos Plautus. För den högtidliga turken rör sig lifvet i ett så säfligt tempo, att han har god tid till att upprepa hela den långa raden af *deb, meg, seb*, medan den praktiska engelsmannen, för hvilken tid är pengar, inknappar adjektivändelsen i uttryck sådana som *a gold watch*, utan att någon därför misstager sig om hvad han menar.

Om människoslägtet från början talat ett tungomål, så är det ju tänkbart att det en gång i tiden skall återgå till denna ursprungsenhet, att frid och god vilje skola göra sig gällande bland människornas barn, och icke mer än ett tungomål höras på jorden. Den gamla britiska prelaten, om hvilken vi talat några ord i det föregående, var icke den enda som vurmade på ett allmänt språk. Man kan säga att i vissa yrken, såsom seglarens och grufbrytarens, för att icke tala om vetenskapsmannens, finnas redan stymmelse till ett universalspråk, i det att sjömän af alla nationaliteter hafva en mängd termer gemensamma, hentade vanligen från engelskan eller från holländskan, liksom mängden af tekniska uttryck för grufbrytningen är hemtat från tyskan. När människor af samma lefnadsyrke men skilda tungomål mötas i gemensamma förrättningar, hafva de följaktligen långt mindre svårt att förstå hvarandra än personer med så kallad allmän bildning, hvilkas tankegång icke är bunden af några yrkesskrankor. Att planera ut sådana gemensamhetsområden, så att de omfatta hela fältet för mänsklig tanke, eller med andra ord lära alla människor att förstå hvarandra utan tolk, skulle naturligtvis i hög grad påskynda hela släktets utveckling, emedan många

spridda krafter då låte sig så mycket bättre enas till ett samfäldt verk, och så mycket kulturarbete, som nu i följd af språkens olikhet måste göras om många gånger, kunde verkställas en gång för alla. Leibnitz yttrade också på sin tid, att människolifvet skulle växa med en tredjedel, om det icke finnes mer än ett språk, och någon modern tysk författare har undrat, om romarne skulle haft tid att eröfra världen, i fall de såsom vi hade varit nödgade att lära latinet ur grammatikor och ordböcker. Det är icke tvifvelaktigt att vi på inlärandet af främmande språk förnöta mycken tid som kunde bättre användas.

I viss mening finnes universalspråket redan, utan att det behöfver med konst framställas. Engelskan talas för närvarande af nära hundra millioner människor, och man ser detta språk år från år utsträcka sitt välde i de aflägsnare verdensdelarne, medan det i Europa med de liffigare handels- och yrkesförbindelserna småningom tränger sig in i allt flere områden af det enskilda lifvet. Fördelen af en sådan språkgemenskap är å ena sidan gifven: ett språk som förstås af hundratals millioner kan blomstra ut i en helt annan litteratur än ett som endast förstås af två eller tre millioner. Men frågan är, om icke människorna i andra afseenden skulle på en sådan sammansmältning göra förluster, som mer än uppvägdde vinsten, och om ej världen genom individualiteternas utplånande skulle gå i mistning af en mångfaldens och kontrasternas skönhet, som icke låte sig ersättas genom det imponerande skådespelet af ofantliga, likformiga massor. Det kan ju hända att det ginge med den mänskliga bildningen såsom med musiken på dessa moderna jettekongerter vid hvilka flere tusen personer samverka i kören och orkestern; tonmassorna äro öfverväldigande, men rösternas och instrumentens egendomliga klangfärger dränkas hjälplöst i det helas harmoni, och när man hört dem en stund, längtar man af hela sitt hjerta efter ett solo, en helt enkel quartett eller trio.

Det är icke heller i närvarande ögonblick någon fara att de små nationaliteterna skulle vilja uppoffra sina språk, för att införlifvas i en främmande odling. Tvärt om se vi öfver allt bemödanden göras i motsatt syftning. Om vi betrakta fåtaliga folk såsom holländare och vlamändare, som bo midt ibland de stora kulturfolken, i hvarje ögonblick af dem beröras på det mest mångsidiga sätt,

och följaktligen ej heller kunna umbära en fullständig bekantskap med deras språk, skola vi finna, att under det hvarje uppfostrad person måste lära sig tyska eller franska nästan såsom infödd, egnar han med förkärlek en god del af sin lediga tid åt sitt eget modersmål och dess litteratur, ja, i sjelfva det kosmopolitiska Ryssland, der de högre klasserna af gammalt ansågo som en skam att tala sitt eget språk, annat än på sin höjd med bönderna och betjeningen, har det på senare tiden blifvit en modesak att begagna ryskan i det förfinade umgängeslivet.

Till de stora kulturspråken med deras verldslitteraturer, om hvilka väl uppfostrade meniskor af alla nationaliteter allt mindre och mindre kunna sakna kännedom, torde de små men högt odlade språken — ty de andra dö ut — komma att intaga ungefär samma förhållande som den bildade mannens familjelif till hans offentliga lif: staten tillhöra hans handlingskraft och hans skarpsinne, familjen tillhör hans hjerta, och i hemmets frid få alla hans stora energier den skugga och den hvila hvarförutan de snart skulle uttorkas eller förtära sig sjelfva. Tidsförlusten att lära två eller flere språk är visserligen stor, men den torde icke vara oöfvervinnelig, i fall man vet hvad man behöfver sin kunskap till, och på grund deraf inskränker öfningarna inom behöriga gränser. För att blifva delaktig i välgerningarna af ett större och äldre folks odling behöfver man sannerligen icke spilla årtal på inlärandet af grammatiska regler, eller på i de flesta fall fruktlösa öfningar att uppnå de inföddes elegans i begagnandet af det förfinade samtalspråket; det är för de vanliga ändamålen i lifvet alldeles nog att kunna redigt följa tankegången i ett främmande arbete, och till att uppnå denna färdighet behöfves sannerligen icke något dagsverksarbete årtionden igenom.

Både i äldre och nyare tider har ett fosterländskt sinnelag drifvit varmhjertade meniskor till att nitälska för modersmålets renhet, och detta sträfvande har i vårt land och i våra tider så mycket mer skäl för sig, som brådskan hos dem hvilka skrifu för tryck, särdeles inom den periodiska litteraturen, ofta nog förleder dem att tillgripa ett främmande uttryck och så godt ske kan tillförma det efter vårt språks fordringar, i stället för att söka det inom det egna ordförrådet.

Men detta i grunden lofvärda bemödande kan också gå för långt och gifva upphof åt

ensidigheter, som äro allt annat än berömliga. Det gäller hos oss företrädesvis upptagandet af främmande ord, och man har dervid, såsom oss synes, mer än skäligt förbiset faran att äfven under inhemska ord upptaga onödiga främmande tankevändningar. Man har i det förre afseendet kanske gått något längre än skäligt, på samma gång man i det senare varit allt för litet nogräknad. Den väl befogade protest mot en öfverdrifven purism som hr Tegnér inlagt i fråga om upptagandet af främmande ord har, såsom vi försport, på några håll blifvit temligen illa upptagen, ehuru hans hufvudregel är så sund som möjligt. Den lyder nemligen som följer: »Det tecken är det bästa som bäst gör den talandes mening förstådd af den till hvilken han talar. Då inom Sverige så många finnas som ej förstå annat språk än svenska, och då alla svenskar förstå detta språk bäst, så följer häraf att svenska ord böra föredragas för likbetydande utländska. Den svensk som vårdar sitt språk skall också betrakta detta såsom sin allmänna lag. Men har ett utländskt ord en gång blifvit mer allmänt bekant än det motsvarande svenska, så är det först nämnda det som eger företrädet.» Det är egentligen mot hr Viktor Rydbergs ofvan omnämnda uppsats, »Tysk eller Nordisk svenska?» som hans anmärkning är riktad. En längre förtrolighet med sådana ord som *port, skola, pligt, penning, grad, kyrka, källare, klocka* m. fl. gör att man vill nu mera finna dem fullkomligt svenska, ehuru de bära främlingsmärket lika tydligt som *ambition, souterrain, kritik, accompagnera*. Har nu en gång ett ord blifvit erkänt såsom svenskt, må det göra oss alldeles det samma från hvilken ända af världen det kommit, vare sig att det härstammar från germanisk eller gallisk rot. Det har funnits tider då okynnet eller en inbillad förnämhet i vårt språk infört en mängd utländska ord, som af en renad smak långt före detta blifvit utmönstrade och ersatta med fullgoda motsvarigheter af äkta svensk stam, såsom *faveur, complaisance, honnelt, jalousie*, och i synnerhet verber, *refusera, ambitionera, charmera* m. fl. Allt sådant må utan skonksamhet utmönstras, men beklagligtvis är ovan djupt inrotad och det förekommer till och med i det lätta skriftstället för dagen, att man med god smak lånar af fransmännen sådana ord som de förut lånt af oss eller af våra slägtspråk, och våra herrar »käsörer» kunna

sällan tillåta sig att tala om en jernvägs-vagn utan att omkristna honom till en »vaggon». Substantiven äro mycket lättare att lämpa efter svenska språket samt och i de flesta fall ojemförligt mera outhärliga, och man skulle endast utsätta sig för oupphörligt missförstånd, om man försökte undantränga allmänt antagna tekniska termer såsom *telegram*, *fotografi*, med «fjerrskrift», «ljusbild» eller annat dylikt. Holländare och isländingar, som drifva den saken längst, hafva dermed endast lyckats att göra sina språk svårättigare för främlingar.

Hr Viktor Rydberg har hufvudsakligen vändt sig mot bruket af tyska ord, särdeles sådana som börja med de oskiljaktiga stafvelserna *be-*, *er-*, *an-*, *ant* och dylika; han uppträder med mycken stränghet mot bibelkommissionens näst sista proföversättning af Nya Testamentet, och han säger om sådana ord som *befalla* och *betala*, att de, hvilka höra till de tidigaste inflyttarne från andra sidan Östersjön, »qvarstå som handgripliga minnestecken af tyska fogdars och tyska köpmäns välde här i landet». Vi medgifva gerna att båda dessa ord i tid och otid med en viss långrandighet blifvit brukade i stället för de skuggrikare orden *skipa*, *älägga*, *bjuda*, *stadga*, *gälda*, *godtgöra*, *infria*, m. fl., hvilka onekligen i de flesta fall varit mera smakliga, och i några fall äfven smugit sig närmare efter grundskriftens mening. Men dessa och andra ord hafva genom lång frånvaro ur det dagliga språket fått en viss arkaistisk klang, som väl lämpar sig för skaldekonsten och den ädlare prosan men i dagligt fall förefaller nog högtidlig, och derföre litet tillgjord. På samma sätt förhåller det sig med *begära*, mot hvilket hr Rydberg förklarar ett ordentligt utrotningskrig; man kan i starka uttryck ersätta det med de rent nordiska uttrycken *åtrå*, *kräfa*, m. fl., men det lämpar sig ganska väl för den vanliga sammanlefnaden, och vi se intet skäl hvarföre vi i simpelt tal skulle bortkasta de praktiska uttrycken »betala en räkning», »begära urskilning af en menniska», »befalla en tjenare att uträtta ett arbete», der de fornnordiska uttrycken skulle få en tyngd och en vikt som icke läge i den talandes afsigt. Värre än allt annat äro sådana onyttiga och meningslösa lån som *förhershande*, der det enkla ordet är alldeles nog till att angifva meningen, *bestyrelse*, der den oskiljaktiga partikeln tjenar att gifva en missledande mening åt det ursprungliga

ordet, och förlängningar sådana som *förnämlig*, *eländighet*, *saktmodighet*, *umgängelse*, ett sannfärdigt slöseri med stafvelser och bokstäfver, hvilka blott gifva framställningen en otreflig långträdighet.

Vi hafva mer än en gång haft tillfälle att fästa uppmärksamhet på vissa germanismer, som tillskansat sig ett allt för stort utrymme, mest i teologiska och filosofiska skrifter, men äfven i den allmänna litteraturen, såsom adjektivbildningar, der substantivet i genitivform eller i sammansättning med ett annat hade varit både nättare och tydligare, eller hopningar af partiklar, der en enda varit aldeles till fyllest. Hr V. R. är sjelf aldeles för god stilist och har allt för ren smak att tillåta sig sådana afsteg från ett sundt och riktigt språkbruk, men många af dem hvilka efter hans föredöme ifra mot bruket af främmande ord äro allt för litet på sin vakt mot bruket af främmande tankevändningar. I allmänhet är det ingen ting som mindre låter sig regelbindas än stilen, och när man som bäst föresätter sig att vara fosterländsk, händer det att man endast lyckas frambringa stela och uttryckslösa träbeläten, i stället för klassiska marmorbilder.

I alla händelser vore det ett stort fel att genom öfverdrifvet rensningsnit minska språkskatten i stället för att öka den: engelsmännen, praktiska och förnuftiga i så mycket annat, hafva äfven i den vägen gifvit oss ett efterföljansvärdt föredöme. De hafva en mängd liktydiga ord, å ena sidan af saxisk, å den andra sidan af romanisk rot, och möjligheten att allt efter meningens fordringar, samt efter krafvet af det intryck man vill frambringa, begagna det ena eller andra ger åt detta grammatikaliskt fattiga språk en rikedom i dagrar och skuggor, i styrka och mjukhet, som knappast i något annat lefvande språk har något motsvarigt. Hr Tegnér förordar med rätta att då språkets närvarande tillgångar tryta vända sig till det äldre målet eller till de lefvande munarterna; »men att deremot onödigt leta fram gamla »götiska» ord, blott för att anbringa dem såsom en *purpureus pannus* på sin tankes hvardagsdrägt är ej en smula bättre än att för samma grammlåts skull smycka sitt tal med utländskt ordglitter.» Med lika mycket fog tillbakavisar han vissa ifrares svärmeri för återupptagande af den grammatiska genusbestämningen. Det är ganska godt att någon gång i poetiska vändningar kunna låta nat-

ten och handen vara en qvinna men dagen och foten antaga manliga drag; i det vanliga språket blir emellertid denna poetik på en gång en tillgjordhet och ett pedanteri, utom det att man derigenom förledes till narraktiga otydligheter såsom i hr Tegnér's exempel om gossen som fått sin rock genomblött af regnet,

hvarföre modren hängde *honom* framför ugnen för att torkas. Max Müller säger på något ställe att vi vid hvarje ord röra oss med förtorkade metaforer; det kräfvades smak och omdöme för att veta, när dessa blommor låta sig uppriskas till sin forna fägring, och när de endast skräpa *såsom kärnlösa agnar*.

Strödda underrättelser.

Livingstone och hans verk. Sir Bartle Frere, den berömda presidenten i Geographical society och L:s mångårige vän, yttrar sig i aprilhäftet af londoner-tidskriften *Good Words* på följande sätt om betydelsen af den namnkunnige Afrikaresandens lifsgerning för världshandeln.

Livingstone fattade sina geografiska upptäckter endast som förelöpare för handeln och civilisationens betryggande i Afrika och dessa åter endast såsom medel för evangeliets predikan, hvilket han ansåg som det enda verk samma botemedlet för alla de olyckor som sedan så många århundraden äro Afrikas arfvedel. Hvad handeln angår, så kan man knappt skatta för högt de resultat, till hvilka L:s arbeten måste föra med afseende på att öppna det inre Afrika för världshandeln. Man kan rent af påstå att bland de alster som detta land kan frambringa gifves det icke många som vi icke behöfva och icke gerna vilja köpa, liksom det fins få manufakturvaror, som Europa, Asien och Amerika kunna lemna, hvilka icke skola finna en god afsättning i Afrika. Det är alldeles tydligt att negern står vida öfver de racer som hvarken sjelfva hafva duglighet för industriella yrken eller visa intresse för europeiska manufaktur. Negrerna äro i allmänhet stora älskare af fina kläder, af metallsaker och för öfrigt af alla slags varor som Europa, Asien och Amerika producera. De visa sig äfven villiga till det arbete som är af nöden för att åstadkomma utbyte med deras eget lands alster, säd, bomull, oljor, metaller, byggnadsvirke, hudar, skinn, färgstoffer, som de kunna lemna i öfverflöd jemte oräkneligt många andra ting. Att köpmannen vinna trygghet och att slafhandeln afskaffas är de båda villkoren för utveckling af en handel som sannolikt skall vida öfverstiga vår förbindelse med andra nationer. Det är tydligen endast af brist på medel att skaffa sig kläder som afrikanerna

vanligen nöja sig med en så bristfällig dräkt. Om de en gång kunde blifva öfvertygade om att det unnas dem att njuta frukterna af sitt eget åkerbruk och att köpmannen kunde handla tryggt med dem, så skulle alla väfstolar i Europa icke räcka till för att lemna allt som Afrika skulle bruka. Det samma gäller om metallvaror, korta varor, lerkärl och andra fabrikat. Öfver allt der handel och utbyte blott i någon mån finnas, blifva sådana med begärlighet utbytta mot råämnen . . . Vi kunna i våra dagar icke mäta hela storheten af det verk som Livingstone har utfört. Om skildringen af hans lif äfven blifver framställd i en stil som gör den till en älsklingsbok för unga och gamla, lik den som förtäljes om Nelsons manliga tapperhet, eller den som berättar Defoes skeppsbrutne hjertes äfventyr, så skola dock hela släkten förgå innan våra efterkommande inse huru stort det verk är som den viljekraftige, sinnesstarke skotten utfört, i det han under sina årslånga, ensliga vandringar genomströfvade, ödemarkerna för att öppna för missionären och köpmannen den väg på hvilken de kunna komma till centralafrikas svarta millioner.

Innehåll:

	Sid:
Utsigterna i Frankrike	481.
Litteratur:	
Om språk och nationalitet, af Esaias Tegnér, m. m.	489.
Strödda underrättelser:	
Livingstone och hans verk	496.

Stockholm,

tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.